

Básník v báglu

Kód OVU	JJK-CJL-001-ZV9-005
Znění OVU	Rozvíjí své znalosti o skladbě a funkčně je využívá.
Úroveň	Na cestě
Název ilustrativní úlohy	Básník v báglu
Časová dotace	45 minut (bez úloh s *)
Anotace	Úloha posouvá práci se syntaxí do širšího textového kontextu. Žák samostatně propojuje výpovědi do významově soudržného celku, vytváří a porovnává různé syntaktické varianty, sleduje význam spojovacích prostředků a při revizi upravuje místa, jejichž stavba ztěžuje nebo mění porozumění.
Popis ověřování	Úloha ověřuje, zda žák dokáže samostatně propojovat jednotlivé výpovědi do významově soudržného celku, vytvářet různé syntaktické podoby téhož nebo velmi blízkého sdělení a posuzovat je podle významové přesnosti, návaznosti a srozumitelnosti. Žák nedostává významové vztahy mezi větami předem pojmenované. Z kontextu nejprve usuzuje, jak spolu jednotlivé informace souvisejí, a tento vztah vyjadřuje vhodnou větnou stavbou a spojovacími prostředky. Následně porovnává své řešení s jinou možnou podobou a vysvětluje, co se změnou syntaktického uspořádání mění ve významu, důrazu nebo návaznosti textu. Odborné syntaktické pojmy jsou využívány až po práci s významem jako prostředek přesnějšího pojmenování vztahů, které žák v textu rozpoznal.
Výstup	Žák samostatně propojí výpovědi tak, aby jejich významové vztahy a návaznost byly srozumitelné; vytvoří alespoň dvě přijatelné syntaktické podoby vybrané části sdělení a vysvětlí rozdíl mezi nimi; při revizi rozpozná místo, kde zvolená větná stavba nebo spojovací prostředek význam zkresluje, znejasňuje či nepřiměřeně mění, a navrhne vhodnější řešení; své syntaktické rozhodnutí zdůvodní nejprve významově a podle potřeby je následně přesněji pojmenuje odborným termínem.
Zaměření úlohy	Těžištěm úlohy je funkční propojování vět v textovém kontextu. Žák nepracuje se spojovacími výrazy jako s prostředky, které je třeba pouze obměňovat, ale jako s nástroji pro vyjádření vztahů mezi informacemi. Úloha rozvíjí schopnost sledovat, zda na sebe jednotlivé výpovědi významově navazují, zda zvolené propojení nevytváří vztah, který z původního sdělení nevyplývá, a zda je výsledná podoba textu srozumitelná a přirozená. Současně vede žáka k poznání, že více syntaktických řešení může být jazykově správných, ale mohou se lišit významem, důrazem, mírou explicitnosti nebo plynulostí.
Metoda	Řízené objevování, textová transformace, porovnávání variant a revize: kontext a význam → vlastní syntaktické řešení → vytvoření alternativy → porovnání účinku → revize → odborné pojmenování.

	Učitel klade otázky, například: Jak spolu tyto informace podle textu souvisejí? Co vaše spojení čtenáři tvrdí? Mohli bychom je propojit jinak? Tvrdila by pak věta totéž?
Forma práce	individuální práce, následně práce ve dvojicích a společná reflexe; pro porovnávání variant je vhodné, aby dvojice pracovaly s různými řešeními téhož místa
Dominantní KK	Klíčová kompetence komunikační - Vyjadřování: KKK-VYJ-000-ZV9-001
Jak je dominantní KK rozvíjena	Žák vytváří a upravuje větnou stavbu podle vztahů mezi informacemi a zamýšleného významu. Porovnává různé možnosti jejich propojení, posuzuje srozumitelnost a přesnost jednotlivých variant a zdůvodňuje volbu podoby, která nejlépe odpovídá danému textovému kontextu.
Dominantní ZG	Čtenářská a pisatelská gramotnost - Budování porozumění v četbě a v procesu psaní: ZGC-BPO-000-ZV9-001
Jak je dominantní ZG rozvíjena	Žák při četbě jednotlivých výpovědí vyvozuje vztahy mezi informacemi a při jejich spojování vytváří soudržný text. Při revizi sleduje, zda větná stavba podporuje přesnost, návaznost a srozumitelnost sdělení, a podle tohoto posouzení text přepracovává.
Metodický komentář pro učitele	Úloha navazuje na práci s jednotlivou jednoduchou výpovědí, ale posouvá žáka k vědomému uspořádávání informací v širším textovém kontextu. Cílem není spojit co nejvíce vět do souvětí ani vystřídat co nejvíce spojovacích výrazů. V některých místech může být vhodnější ponechat dvě samostatné věty. Rozhodující je, zda žák dokáže vysvětlit, jaký vztah mezi informacemi svým řešením vyjadřuje a proč je zvolená podoba v daném místě vhodná. Významové vztahy nejsou žákům předem zadávány. Učitel je vede k tomu, aby je nejprve vyvodili z obsahu a kontextu. Tím se předchází mechanickému dosazování spojek i vytváření vztahů, které původní sdělení neobsahuje. Stejnou dvojici výpovědí lze někdy propojit více způsoby; jednotlivé varianty však nemusí znamenat totéž. Právě jejich porovnávání je důležitou součástí úlohy. Při společné reflexi je vhodné vybrat dvě nebo tři různá žakovská řešení téhož místa a společně sledovat, co každé z nich čtenáři sděluje. Učitel může otázkami upozorňovat na vztah příčiny a důsledku, časovou návaznost, účel, kontrast či prosté připojení informace, odborné názvy však doplňuje až poté, co je významový vztah pro žáky zřejmý. Kritériem úspěchu není bezchybný formální rozbor každého souvětí. Podstatné je, zda žák samostatně vytváří významově obhajitelné propojení, dokáže je porovnat s jinou variantou a při revizi upraví místo, kde větná stavba ztěžuje nebo mění porozumění.

Zadání pro žáky

1.1

Výchozí situace: Dívky dorazily do kempu a právě jednají s pracovnící recepcce.

Přečtěte si následující výpovědi a vypracujte úkoly.

1. Vydala jim batohy.
2. Inkasovala od nich poplatek za postavení stanu a použití umývárny.
3. Holky si našly rovné travnaté místo.
4. Začaly s vybalováním.
5. Nikol nejdřív kamerou zdokumentovala terén.
6. Došla jí baterka.
7. Rychle se vrhla k nejbližší elektrické zásuvce v blízkém přístěnku.
8. Kameru patřičně dokrmila.

(zdroj: BŘEZINOVÁ, Ivona. Básník v báglu. Romana. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01709-1, s. 50, upraveno)

- a) Upravte výpovědi do souvislého odstavce. Některé můžete spojit do souvětí, jiné můžete ponechat samostatně. Podle potřeby můžete změnit slovosled nebo nahradit opakující se slovo zájmenem. Neměňte však věcný obsah původních výpovědí.
- b) U každého místa, kde jste dvě výpovědi spojili, si položte otázku: Jak spolu tyto dvě informace souvisejí a vyjadřuje vaše věta právě tento vztah?

1.2

Vyberte jedno místo svého textu, které lze podle vás vyjádřit alespoň dvěma různými způsoby. Napište obě varianty. Porovnejte je. Pokud se obě varianty hodí stejně dobře, vysvětlete, v čem se přesto liší.

- Co obě varianty sdělují stejně?
- Co každá z nich zdůrazňuje nebo vyjadřuje jinak?
- Která podle vás lépe zapadá do tohoto textu a proč?

1.3

Podívejte se na tyto dvě výpovědi.

Došla jí baterka. - Rychle se vrhla k nejbližší elektrické zásuvce.

Vytvořte alespoň dvě možnosti jejich propojení. Potom rozhodněte:

- Vyjadřují obě vaše věty úplně stejný vztah?
- Co čtenáři naznačuje použitý spojovací prostředek?
- Která možnost podle vás nejlépe odpovídá situaci zachycené v textu?

1.4

Vraťte se ke svému odstavci z úlohy 1.1. Najděte jedno místo, kde by čtenář mohl špatně pochopit, jak spolu informace souvisejí, nebo kde by šlo větnou stavbu zpřesnit či zpřehlednit. Místo upravte.

Původní podoba: _____

Nová podoba: _____

Co jsem změnil/a a proč: _____

1.5

Vyberte jedno souvětí ze svého výsledného textu. Nejprve vlastními slovy vysvětlete, jak spolu jeho části významově souvisejí. Potom použijte syntaktické pojmy, které už znáte, a popište jeho stavbu přesněji.

Nejde o to pojmenovat co nejvíce jevů; pojmenujte pouze to, co vám pomáhá přesněji vysvětlit, jak je výpověď vystavěna.

*1.6

Vyberte jedno své souvětí a rozdělte je na dvě samostatné věty. Porovnejte obě podoby.

- Co se změnilo v plynulosti, důrazu nebo vztahu mezi informacemi?
- V které podobě byste dané místo v tomto textu ponechali a proč?

Možné řešení a kritéria úspěchu

1.1

Jedna z mnoha možných podob:

Vydala jim batohy a inkasovala od nich poplatek za postavení stanu a použití umývárny. Holky si našly rovné travnaté místo a začaly s vybalováním, zatímco Nikol nejdříve kamerou zdokumentovala terén. Došla jí baterka, a proto se rychle vrhla k nejbližší elektrické zásuvce v blízkém přístěnku, aby kameru patřičně dokrmila.

Toto řešení není vzorem, který mají žáci reprodukovat. Přijatelná jsou i řešení s větším počtem samostatných vět nebo jiným členěním souvětí, pokud zachovávají původní informace a vztahy mezi nimi jsou významově obhajitelné.

U spojení Začaly s vybalováním, ale Nikol nejdříve kamerou zdokumentovala terén žák například může chápat „ale“ jako vyjádření rozdílu mezi činnostmi skupiny a tím, co jako první udělala Nikol. Jiný žák může ponechat obě výpovědi samostatně. Obojí může být přijatelné, pokud své řešení vysvětlí.

1.2

Například:

Došla jí baterka, a proto se rychle vrhla k zásuvce.

Když jí došla baterka, rychle se vrhla k zásuvce.

Obě varianty zachycují stejnou posloupnost událostí, ale první výslovněji staví do popředí důsledek, zatímco druhá výrazněji zachycuje časové zasazení události a příčinnou souvislost může čtenář dovozovat z kontextu.

Úspěšné řešení nemusí používat právě tyto prostředky. Podstatné je, že žák rozdíl mezi vlastními variantami dokáže významově vysvětlit.

1.3

Například:

Došla jí baterka, a proto se rychle vrhla k nejbližší zásuvce.

Došla jí baterka a rychle se vrhla k nejbližší zásuvce.

První podoba příčinně-důsledkový vztah výslovně vyjadřuje. Druhá pouze připojuje další děj; čtenář si příčinnou souvislost může odvodit.

Za úspěšné považujeme, když žák zaznamená, že změna spojovacího prostředku není pouze stylistickou obměnou, ale může změnit to, co o vztahu mezi událostmi věta přímo tvrdí.

1.4

Řešení je otevřené. Úspěšná revize musí obsahovat skutečnou změnu větné stavby nebo propojení výpovědí a žák musí vysvětlit, jak tato změna přispěla k přesnosti, jednoznačnosti, návaznosti nebo srozumitelnosti.

Pouhé nahrazení jednoho spojovacího výrazu synonymem bez vysvětlení významového dopadu není dostačující.

1.5

Například u věty:

Došla jí baterka, a proto se rychle vrhla k zásuvce.

může žák nejprve uvést:

Druhá část říká, co následovalo v důsledku toho, že došla baterka.

Teprve následně může vztah přesněji pojmenovat jako důsledkový a podle úrovně svých znalostí doplnit další syntaktické označení.

Důležité je dodržení pořadí porozumění vztahu → odborné pojmenování, nikoli samotná terminologická úplnost.

*1.6

Například:

Došla jí baterka, a proto se rychle vrhla k zásuvce.

versus

Došla jí baterka. Rychle se vrátila k zásuvce.

V první podobě je vztah mezi oběma informacemi vyjádřen přímo. Ve druhé je ponechán více na čtenářově úsudku. Obě podoby mohou být v textu použitelné; rozhodnutí má žák vztáhnout k zamýšlenému významu a plynulosti konkrétního místa.